

Századvég Politikai Iskola Alapítvány: A tartósan közfoglalkoztatásban maradók jellemzőinek feltárása¹ (kivonat)

A Belügyminisztérium 2016-ban megbízta a Századvég Politikai Iskola Alapítványt egy olyan kutatás elkészítésére, amely vizsgálta a közfoglalkoztatásban ragadó személyek jellemzőit, a rendszerből kimaradók típusait, valamint a sikeres kilépés feltételeit a gazdasági és társadalmi szervezetek bevonásának lehetősége mellett. Az empirikus kutatást négy járásban (Kazincbarcika, Heves, Bácsalmás, Zalaegerszeg) végezték, mintegy 180 fővel készített interjú és 8 fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés alapján.

A tanulmány a **közfoglalkoztatottakat különböző típusokba sorolja**, ezek nem különíthetők egyértelműen el, tehát részben átfedhetik egymást. A becslés országos szintű általánosításra nem alkalmas, hiszen helyi szereplők beszámolóin alapul.

A beszámolók alapján a közfoglalkoztatottak fele dolgozik jól, különböző intézkedésekkel a munkájukat jól végzők 50%-a (az összes közfoglalkoztatott nagyjából 25%-a) lenne alkalmas a közfoglalkoztatásból való kilépésre.

A jól dolgozók 10%-a *önállóan is képes lenne elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon*, további 20%-a *segítséggel (átképzéssel) szintén elhelyezhető* lenne. A megfelelő munkamorállal dolgozók között van egy olyan csoport, akik annak ellenére, hogy alkalmasak lennének a nyílt munkaerőpiacon való elhelyezkedésre *nem törekszenek a közfoglalkoztatásból való kilépésre*. Jellemzően ők jelentős jövedelem kiegészítésre tesznek szert a közfoglalkoztatás mellett (feketén vagy egyszerűsített foglalkoztatás keretében), gyakran ennek mértéke a legális jövedelem 1,5-szeresét is eléri.

A jól dolgozók között van egy olyan réteg, akik tagjai *brigádokban hatékonyan dolgoznak*, elégedettek a közfoglalkoztatás által nyújtott lehetőséggel, hozzáállásuk és munkabírásuk példamutató, azonban nem mozdíthatók ki a rendszerből.

Szintén a jól dolgozók között található az a csoport, akik alkoholproblémákkal küzdenek. A *szenvedélybetegségük* a gátló tényezője az elhelyezkedésüknek, de hasznos tagjai a programoknak és ők sem igazán mozdíthatóak ki a közfoglalkoztatásból.

A közfoglalkoztatottak nagyjából másik felét jelentik azok, akik *nem végeznek hatékony munkát*. A megkérdezettek becslése szerint ezek két-ötöde motiválatlan, kevéssé munkára fogható 25 év alatti fiatal. A többség viszont olyan közfoglalkoztatott, akit az interjúalanyok „*mozdíthatatlannak*” minősítettek, ők jelentik a legnagyobb kihívást a rendszernek. E személyek megfelelő képességek, képzettségek, hozzáállás, és egészségügyi feltételek hiányában munkára korlátozottan alkalmasak.

¹ A tanulmány a Belügyminisztérium Közfoglalkoztatási- és Vízügyi Helyettes Államtitkársága megbízásából két tanulmányból álló stratégiai tanácsadás keretében készült.

Elérhetősége:

http://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/download/9/e8/d1000/NFM_TAN_20161215_Kozfoglalkoztatásban_maradok_jellemzoi_v%C3%A9gs%C5%91_leadott.pdf

A tanulmány is felhívja arra a figyelmet, hogy a közfoglalkoztatás szociális szempontjait szem előtt tartva a létszámok csökkentését nagy körültekintéssel, a területi és a településszerkezeti sajátosságok figyelembevételével szükséges végrehajtani.

A közfoglalkoztatottak elhelyezkedését több tényező is befolyásolja, akadályozza.

Az egyik legrelevánsabb akadályt a *közlekedési nehézségek, a munkahelyek megközelíthetősége és távolsága jelenti*. Leginkább ott jelent ez igazán nagy problémát, ahol a munkaidő nem igazodik a napi rutinhoz. Az utazás a megtett kilométerek függvényében jelentős pénzügyi terhet ró az egyénre, és általánosságban elmondható, hogy a munkáltató nem téríti meg annak költségeit.

A közfoglalkoztatási bér és minimálbér közötti különbség nem elegendő az utazási költségek fedezésére. A kínált *bér alacsony szintje* szintén egy gátló tényező. A megkérdezettek átlagosan minimum nettó 100-150 ezer forintért hajlandóak a nyílt munkaerőpiacon munkát vállalni. Továbbá ahhoz, hogy a lakhelytől minimum 100 km-es távolságra helyezkedjenek el, nettó 250-300 ezer forintos bért igényelnének a munkavállalók.

Munkahelyhiányt, mint külső tényezőt is megemlítették. A vizsgált térségek közül Zalaegerszeg ugyanakkor előnyösebb helyzetben van a határ közelsége miatt.

Problémaként merül fel a *túlképzettség* is. Például a Kazincbarcikai Járásban gyakran a felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatalok letagadják papírjaikat, hogy munkahelyhez jussanak. Fontos lenne a részmunkaidős, távmunkában végezhető foglalkoztatási formák terjedése, a nyílt munkaerőpiacra lépést akadályozhatja ugyanis például, ha az érintett háztáji gazdálkodást folytat, 14 évesnél fiatalabb gyermeket nevel, beteg / idős családtagot gondoz, vagyis a *családi körülmények*. A beszélgetés résztvevői szerint a felvételnél fontos az öltözet, a beszédmód, a megfelelő önbizalom is.

A belső akadályok közül leggyakrabban a családi körülményeket (gondozási kötelezettség), a megromlott egészségügyi állapotot, önbizalom hiányt és az elutasítástól való félelmet, az állami juttatások mértékét, valamint a feketegazdaságban való részvételt említették. További fontos akadályozót jelentenek sok esetben a köztartozások is. Az elhelyezkedés ellen hat a közfoglalkoztatással való elégedettség is, aminek speciális esete a máról-holnapra élés szemlélet elterjedtsége.

Esetenként az *önkormányzat* sem támogatja a „kulcs emberek” elhelyezkedését, hiszen ez programjaik sikerességét veszélyeztetné.

Az elhelyezkedés ellen hat a *munkáltatók inkorrekttsége*, leginkább a fizetések elmaradását vagy késését emelték ki. Például a Hevesi Járásban egy házaspárnak az ígért fizetés töredékét fizették csak ki és olyan eset is volt, amikor nem jelentették be a munkavállalót.

A *munkatapasztalat hiánya* is idesorolható, ez elsősorban azok számára okoz gondot, akik legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel rendelkeznek, olyan 25 év alatti fiatalok, akik nem rendelkeznek szakmával, több gyermek után a munkaerőpiacra először 30 éves kor körül belépő nők, vagy a rendszerváltás óta munka nélkül lévő, középkorú férfiak.

Közfoglalkoztatásban ragadóknak többféle csoportját különböztetik meg a szerzők, azonban itt sem lehet a típusokat egyértelműen elhatárolni egymástól.

Ide tartoznak a *10-15 éve a munka világán kívül rekedt* egyének, akiknek az egyetlen foglalkoztatási lehetőség a közfoglalkoztatásban rejlik. Akad közöttük olyan, aki még életében nem dolgozott, de 25 év alatti pályakezdő fiatal is.

Vannak a *25 év alatti, „elkényelmesedett” céltalan, jövőkép nélküli fiatalok*. A szülők oltalmazó szárnya alatt élnek, akik megelégednek a közfoglalkoztatási bérrel. A munkához való hozzáállásuk kedvezőtlen, korszakos jelenségként ismert lustaság és pesszimizmus jellemzi őket.

A *14 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők számára* is egy kedvező „kényszermegoldást” jelent a közfoglalkoztatás, ők gyakran nem vállalják az ingázással, túlórával járó munkavállalás többletterhét.

A *megelégedettek* jellemzően férfiak, akik megelégednek a közfoglalkoztatási bérrel és esetenként a fekete gazdaságból származó jövedelemmel egészítik ki azt.

*45 év feletti*ek a beszámolók alapján az elsődleges munkaerőpiacon ajánlott munkabér alacsony szintje miatt maradnak a közfoglalkoztatás rendszerében. A 45 év feletti körében a többség egyáltalán nem is keres munkát egy korábbi kudarc miatt vagy, mert megszokták az alacsonyabb életszínvonalat.

A mentális okok miatt is sok esetben választják a közfoglalkoztatást. Ilyen például a közösségi élmény, a brigád-hangulat és kudarcból való félelem.

A közfoglalkoztatási programokban **résztevők mintegy 10-15%-a sikeresen elhelyezkedik az elsődleges munkaerőpiacon** a beszámolók alapján. Ezek a közfoglalkoztatottak megfelelő akaraterevével, képzéssel rendelkeznek. Mind a külső mind a belső motivációik adottak. Az elhelyezkedett egyének hajlandóak lettek volna átképzésben is részt venni a betölteni kívánt munkakörért. Az elhelyezkedettek egy csoportja kénytelen a lakóhelyétől messzebb, de 20 km-es körzeten belül igazni. Nagyjából ez az a távolság, amit a többség még hajlandó naponta utazni a munkahelyre.

Egy kisebb része az elhelyezkedőknek messzebbre ingázik vagy elköltözik. Ezek az emberek legtöbbször munkásszállón laknak vagy hasonló életszínvonalon élnek, mint korábbi lakhelyükön a megemelkedett lakhatási költségeik miatt. A beszámolók szerint ezeknek a munkavállalóknak a szignifikáns része visszakérül a közfoglalkoztatásba egy idő után.

A megkérdezettek látnak lehetőséget arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne elősegíteni a közfoglalkoztatottak elhelyezkedését. Első helyen említették a magasabb béreket, a fiatalok vonatkozásában a szakmai tapasztalatszerzés ösztönzését. A mobilitás ösztönzésére a bérlakások jelentenek a megoldást.

Végül, kik azok az egyének, akik **kimaradnak a közfoglalkoztatásból**? A beszámolók alapján három csoportot különíthetünk el. Vannak a *rendszer számára láthatatlanok*, azaz a

passzív munkanélküliek. Sok esetben a mentális problémáik miatt nem alkalmasak munkavégzésre. Van egy csoport, akik jelentkeztek a *közfoglalkoztatási programokba, de nem nyertek felvételt*. A kimaradók döntő többségét azok az egyének jelentik, akik csak *időszakosan jelennek meg* a foglalkoztatási osztályokon, például akik nem vállalták el a részükre felajánlott munkát, így törölték őket a nyilvántartásból (jellemző, hogy tavasztól őszig a szezonális ágazatokban dolgoznak). Speciális csoportot alkotnak a köztartozással rendelkezők Zalában, ők sem a közfoglalkoztatásban, sem pedig a nyílt munkaerőpiacon nem hajlandóak elhelyezkedni a hátralékuk bérből történő levonása miatt.

A megkérdezettek egy része szerint a közfoglalkoztatásban dolgozók „kényszernek” és „szükséges rossznak” tartják a közfoglalkoztatást. A társadalom szerintük lenézi őket, nem becsüli a munkájukat. A Kazincbarcikai Járásban figyelték meg, hogy akik konyhai kisegítőként vagy jószágokkal foglalkoztak, kevésbé ítélték negatívnak helyzetüket mint azok, akik közterület fenntartási munkálatokban vettek részt.

Ellenben van egy olyan réteg, aki *lehetőségként tekint a közfoglalkoztatásra*. Vannak olyan családok, ahol a gyermek először látta, hogy a szülei reggelente dolgozni indulnak.

Készült a BM KVHÁT Statisztikai, Elemzési és Adatszolgáltatási Osztályán
Budapest, 2017. június